

Czirbusz Géza¹, a hazai társadalomföldrajz megteremtője

Czirbusz Géza nevével egyetemista koromban találkoztam először. Többször hallottam, hogy ő is a Titanicon utazott, s a kevés túlélő egyike. Később kiderült, hogy ez csak mítosz, de mégis ennek hatására kezdtem el vele foglalkozni, s persze a néhány év múlva Oscar-díjak özönével jutalmazott filmet is megnéztem. Akármilyen népszerű is mostanában az Oscar-díj itthon, térjünk vissza a piarista szerzetesre, földrajztudósra. 1884-ben szerzi meg a földrajztanári diplomát, s 1886-ban „A délmagyarországi bolgárok ethnologiai magánrajza” c. művével² doktori fokozatot szerzett. Közben elindult életének első nagy epizódja: 34 éven keresztül középiskolai tanárként a rend szinte minden iskoláját végigjárja: Kecskemét, Kiszseben, Temesvár, Veszprém, Szeged, Kolozsvár, Léva, Nagykároly, Nagykanizsa, újból Temesvár, s végül Sátoraljaújhely. Ezek az évek segítettek neki a vidéki Magyarország, a vidéki emberek megismerésében, és jelentős mértékben meghatározták geográfusi szemléletét is. Egyik elsőként megjelent munkájának címe „A partingadozások földrajzi eloszlása”³ volt. Ez még jelzi, hogy természetföldrajzi területen kezdi tudományos tevékenységét, de az évek előrehaladtával egyre inkább előtérbe kerül a társadalomföldrajz. Munkásságának legnagyobb eredménye, hogy ő az, aki megteremti a magyar társadalomföldrajzot, sőt, a társadalomföldrajzon belül a magyarországi vallásföldrajz egyik elindítója is⁴. Ha a műveinek bibliográfiáját végignézzük, láthatjuk, hogy a kezdetek után szinte minden írása társadalomföldrajzi témájú. Egyik művében erről így ír: „a geográfiai módszertől sem lehet csodákat várni. Tenni azonban kell. ... Midőn tehát ebbeli kísérletemet dr. Hunfalvy nevével, mesterem, tanítóm emlékének felújításával hozom kapcsolatba, csupán jelezni akarom vele, hogy kísérletem az ő szellemi irányának folytatása hazánkban. Tektonikai geografia mellett emberi, történeti és kulturgeográfiát is kell üznünk.”⁵ Két legnagyobb munkája Balbi Adorján Egyetemes földrajz c. művének átdolgozása és kibővítése, illetve a Magyarország a XX. évszázad elején c. kötete is ezt az irányt jelzi.

Életének második, nehezebb korszaka 1910-ben kezdődik, amikor gróf Apponyi Albert kultuszminiszter egyetemi tanárnak nevezi ki. A kinevezés ellen sokan felemelik a hangjukat, mert e kinevezésben politikai lépést, a Katolikus Néppárt támogatását látják, hisz Czirbusz Géza katolikus pap, piarista szerzetes. A Czirbusz Géza elleni támadások másik oka már szakmai jellegű. A kor Magyarországon a legnagyobb, iskolateremtő geográfus Lóczy Lajos, aki a természetföldrajzi iskola vezéralakja. Rengeteg nagynevű tanítványa Lóczy Lajos szemléletét viszi tovább. E természettudományos alapokon nyugvó iskola mellé emelkedik a Czirbusz Géza által képviselt, Magyarországon most kialakuló és felcseperedő társadalomföldrajzi iskola. A következő sorok jól jelzik ennek a „geográfiai viaskodásnak” lényegét: „Eddig a fizikai geografia volt netovábbja geográfiai tudásunknak. És most is akadnak hangok a múltból, melyek a múlt századnak idejemult álláspontján még mindig földünk fizikai létét s annak kimerítő tudását és tanítását magasabbra taksálják mindennél a geografiában. ... Közben azonban Ratzel is megalapította az emberi geográfiát, amiről a múlt századbeli magyar geografia *nem* vett tudomást. Az a Ratzel meg azt mondja, hogy a földön

mindenütt az *ember nyomát* kell keresnünk. A föld természeti képe *üres* az ember *történeti* képe nélkül.”⁶

Talán mindkét szemben álló földrajzos csoport vágyott a kiegyezésre, a kibékülésre, de ez Czirbusz Géza életében nem jött létre. Ha sikerül megtalálni a középutat a fizikai geográfia és a társadalomföldrajzi iskola között, több jelentős művel gyarapodott volna a magyar emberföldrajzi szakirodalom, és hamarabb kap létjogosultságot az emberföldrajz a magyar oktatásban is. De az idő végül Czirbusz Gézát igazolta.

(2017. május 14.)

-
1. *1853. Kassa – †1920. Budapest
  2. A Délmagyarországi Természettudományi Társulat adta ki Temesváron 1882-ben.
  3. Temesvár, 1880.
  4. Pete József: A magyarországi vallásföldrajzi kutatások történetéből – http://geography.hu/mfk2004/mfk2004/cikkek/pete_jozsef.pdf, 6.
  5. Határnevek és hágók a Kárpátokban (Hunfalvy János emlékezetének ajánlva). In: Magyarországi Kárpátgyesület évkönyve, 1912. 10.
  6. A geografiának középiskolai tanításreformjához, Bp., 1914. 1. (Kiemelés az eredetiben.)